

Д.М. Шкварун, студ., I курс, гр. ГГ-21, ГЕФ
Науковий керівник – к.і.н., доц. М.Е. Кругляк
Житомирський державний технологічний університет

ХАСИДИЗМ ЯК ВИЯВ РЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ІУДАЇЗМІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Хасидизм – це одна із релігійних течій в іудаїзмі, яка була утворена на території Речі Посполитої у XVIII столітті. Саме ж слово походить від єврейської мови «хасідут» або «хасідус» і в перекладі означає – вчення благочестя, праведності.

Саме в Україні склалася одна із сучасних впливових течій в іудаїзмі – хасидизм. Його засновником був Ізраїль бен Еліезер (бл. 1700–1760). Він почав духовну кар'єру помічником учителя, потім 7 років жив з дружиною в Карпатах, де віддався релігійному спогляданню і дійшов пантеїстичного висновку – Бог існує в природі, в усьому живому, йому треба служити не тільки ритуалом, але й серцем. Книг проповідник не писав, його вчення передавалися усно. У нього з'явилося чимало учнів, які прозвали його Ваал-Шен-Тов (Володар благого імені), чи Бешт, себе – хасидами (благочестивими), а своїх керівників – цадиками (праведниками). Він проповідував бідним євреям, які не мали ні коштів, ні можливості вчитися у великих рабинів тієї епохи. Подорожуючи Правобережною Україною, оселився близько 1740 р. в містечку Меджибіж, що поблизу Старокостянтинова. Таким чином, на думку істориків, Поділля стало батьківщиною хасидизму.

Хасиди додержувались законів Тори і Талмуду. Вони розробили певні особливості іудейського релігійного культу, надавши йому екстатичного характеру. Під час обрядів вони застосовують співи і танці.

Хасидизм не торкався основ вчення і практики іудаїзму, але надавав йому більш емоційного характеру. Основні ідеї хасидизму полягають в такому: Бог всюдисущий, і служіння йому в малому рівнозначно служінню у великому; служити йому краще в радості; в кожній людині є щось хороше; немає такого грішника, чий гріх не міг би бути спокутуваний. Особливе значення надається емоційній молитві, мета якої – досягнення справжнього духовного спілкування з Богом. Хоча хасидизм зазнав впливу Каббали, хасиди цуралися аскетизму і прагнули до об'єднання в релігійні групи.

Бешт кидає, по суті, виклик еліті: нерівність, яка існує в цьому світі, оголошує він, не впливає на відносини між людиною і Богом. Проста людина, позначена справжнім благочестям, вища за тих, хто хизується високою вченістю. Справжнім праведником є не той, хто проводить усе життя за сакральними текстами, а той, хто справами втілює Закон у життя. Служити Богові треба радісно, навіть спокута має стати не скорботою про минуле, а радістю віднайдення рівноваги з Богом і душевної гармонії. Молитва, в процесі якої людина зливається з божеством, є головним знаряддям проникнення в найвищий сенс.

Хасидизм не скасував жодної з наріжних засад іудаїзму і не піддав їх кардинальній ревізії. Він не послабив месіанських очікувань, але проголосив, що саме ця мить, просто нині, може виявитися вирішальною у справі спасіння кожної окремої душі і наблизити увесь народ до обіцяного визволення.

Бешт лікував людей не лише ліками і травами, але й молитвами, морально-етичними настановами. Завоювавши велику популярність серед простої єврейської маси, проповідник, якого після смерті визнали за святого, невдовзі отримав гарячих послідовників. Зокрема, у Новоград-Волинському повіті ними були Яков Йосеф Шлаєну (м. Полонне), Пінхас (м. Корець) та інші. Хасиди надавали перевагу почуттям та емоціям, у той час як послідовники традиційного іудаїзму більше за все поцінювали релігійні догми та обряди. Якщо хасиди проводили свої проповіді народною мовою їдиш, то ортодоксальні іудеї лише давньоєврейською – на івриті.

Хасиди здебільшого носили одяг і головні убори чорного кольору. Так, чоловіки вдягалися в довгі сюртуки-капоги, капелюхи, а взимку – в хутрянні шапки «штраймл»; прийнято було також відпускати пейси – довгі пасма кучерявого волосся біля скронь. Читання молитов хасиди супроводжували похитуванням тіла і плесканням в долоні.

Особливу духовну атмосферу створювали під час спільних суботніх і святкових трапез мелодійним, що їх хасиди співали без слів. У практику найбільш побожних хасидів входили моління опівночі, які означали гіркий сум внаслідок зруйнування Святого Храму в Єрусалимі.

Навколо Бешта збиралося дуже багато учнів, проте опоненти каббаліста – ортодоксальні рабини – не дуже поділяли такі погляди, що викликало незадоволення їх самих. Популярність проповідника зазвичай пояснювали кризою, яка водночас охопила всю єврейську спільноту держави – Речі Посполитої після провалу місіонерського руху лідера Шабтая Цві та після погрому козаків при гетьмані Богдані Хмельницькому. Частково хасидизм нагадує аналогічні процеси у протестантизмі (пієтизм, рівайлевізм): зміщує акцент на особисте переживання Бога, на особистій праведності та ролі харизматичних лідерів – цадиків. Але хасиди ні в якому разі не відмовляються від дотримання іудейських обрядів, не впадають в аскетизм.

Духовний лідер Бал Шем Тов, містик за своїм світосприйняттям, став родоначальником хасидизму. Хасидизм виникає у 30-х роках XVIII ст. і вже наприкінці цього ж століття переростає межі маргінальної групи, перетворившись на народний рух. За короткий час хасидське вчення поширилось поміж єврейського населення Поділля, Волині, Галичини, а згодом – і на Польщу та інші держави Східної Європи. З часом хасидизм стає однією з основних іудейських релігійних течій у Східній Європі, розповсюджується у єврейських громадах Австро-Угорської і Російської імперій. Учні Бешта, рабини Яаков Йосеф з Полонного і Дов Бер з Межирича, стають відомими духовними лідерами хасидизму.

Вже після смерті Бешта рух хасидів очолює Дов Бер із Межирича, відомий тут як Магдід, який переніс свою резиденцію на Волинь.

1782 р. Яаков Йосеф з Полонного написав хасидську книгу, у якій помістив вислови, слова та думки Бешта.

Хоча хасидизм постав як наслідок розвитку єврейської містики, поява його останньої фази саме в Україні є, звичайно, не випадковою. Українське єврейство, розпорошене на великій території, відчувало потребу в релігійній реформі. Посилюється невдоволеність діяльністю вчених-талмудистів, надто відірваних від повсякденних проблем єврейської громади. Знавці й коментатори Талмуду еволюціонували в напрямі до соціальної та інтелектуальної аристократії, котра разом із заможними євреями формувала еліту громади. Між тим, більшості євреїв потрібний був не тільки вчений-талмудист, здатний пояснити книжкову загадку, а й, можливо, передовсім, релігійний і соціальний лідер, наділений особистою харизмою. Бешт кидає, по суті, виклик еліті: нерівність, яка існує в цьому світі, оголошує він, не впливає на відносини між людиною і Богом. Проста людина, позначена справжнім благочестям, беззастережно вища за тих, хто хизується високою вченістю. Справжнім праведником є не той, хто проводить усе життя за сакральними текстами, а той, хто справами втілює Закон у життя. Служити Богові треба радісно, навіть спокута має стати не скорботою про минуле, а радістю віднайдення рівноваги з Богом і душевної гармонії. Молитва, в процесі якої людина зливається з божеством, є головним знаряддям проникнення в найвищий сенс.

Хасидизм не скасував жодної з наріжних засад іудаїзму і не піддав їх кардинальній ревізії. Він не послабив месіанських очікувань, але проголосив, що саме ця мить, просто нині, може виявитися вирішальною у справі спасіння кожної окремої душі і наблизити увесь народ до обіцяного визволення. Демократизм нового вчення, його релігійний темперамент та містична напруга, що впали на підготовлений ґрунт, сприяли надзвичайно швидкому поширенню хасидизму, який у досить стислий термін охопив третину світового єврейства.

Таким чином, виникнення і появу хасидизму слід розглядати як закономірний процес в реформуванні іудаїзму. Релігійна замкнутість іудейських громад, яка лише в другій половині XIX – на початку XX ст. почала розриватися, слугувала в той же час джерелом єдності єврейського народу, підтримувала в ньому риси самотності, значним чином уплинула на формування ментальності російського та австрійського єврея, згодом трансформовану в ментальність єврея радянського, змушеного протистояти обставинам навколишньої дійсності через свою національну окремішність. Нині хасидизм слугує однією з ланок, що єднають Україну зі світом, хай і через паломництво святими місцями, що, безперечно, може стати основою для подальшого і більш міцного міждержавного соціально-економічного і культурного співробітництва між Україною та Ізраїлем.